

Nagy Károly (USA)

Magyar iskolák, magyar tanítás az Amerikai Egyesült Államokban

I. Az amerikai magyar iskolák 1965-ös felmérése, a felmérés visszhangja és eredményei

1965-ben fejeztünk be egy felmérő tanulmányt (megjelent: Új Látóhatár, 1965. március-április), amely megállapította, hogy az Amerikai Egyesült Államok hét államában huszonnégy társadalmi és egyházi szervezet folytat intézményes magyar nyelv- és kultúraoktatást elemi és középiskolai fokon. A huszonnégy iskolában kb. 650 tanulót kb. 75 tanár, tanító, ifjúsági vezető és pap tanít átlagosan évi 110 órában magyar írásra, olvasásra, irodalomra, fogalmazásra, történelemre, néhol vallásra és népdalokra is. A huszonnégy iskolából tizenkettőt egyházak, tizenegyet társadalmi szervezetek tartanak fenn, tizennégy az iskolaév alatt, kilenc nyáron tanít.

Több más célja mellett a felmérő tanulmány megkísérelt elindítani egy folyamatot, amely további hasonló (de jobb és átfogóbb) felmérésekhez, a magyar iskolák közti együttműködés megindulásához, a tankönyvekkel és a szakmai anyagokkal való ellátottság javításához, színvonalának emeléséhez, a meglévő magyar iskolák nagyobb fokú támogatottságához és látogatottságához, valamint új magyar iskolák létesítéséhez volt hivatva vezetni.

A külföldi magyar iskolák támogatása, együttműködésük kialakítása, szakmai színvonaluk, tankönyvellátottságuk, látogatottságuk emelése és általában aktivizálásuk mindezekig nem járt sikerrel, sem a tanulmány, sem az azt követő visszhang eredményeképpen. Az amerikai magyar iskolák például válasz nélkül hagyták az együttműködésre, konferenciákra, tankönyvcserékre, folyóiratalapításra stb. vonatkozó javaslatokat, csakúgy mint általában az egész felmérő tanulmányt. A budapesti Magyarok Világszövetsége küldött néhány tankönyvcsomagot amerikai magyar iskoláknak, és megjelent Magyarországon a Szülőföldünk című olvasókönyv, melyet több külföldi magyar iskola használ, de a konkrét, rendszeres, lényeges támogatásnak az érdekelt magyar iskolákkal együttműködésben való megszervezése, kidolgozása és kivitelezése még a jövő — reméljük közeli jövő — feladata. A Debreceni Nyári Egyetem 1970. augusztus 1-15-ig tartó anyanyelvi konferenciája lényeges munkát végezhet e folyamat elindításában.

II. Magyarságfenntartás a külföldi társadalomban; néhány szociálpszichológiai szempont

Miért nincs a külföldi magyar iskolákban, azok szervezőiben, fenntartóiban igény a szakmai együttműködésre? Miért nincs több magyar szülőben igény arra, hogy gyermekét magyar iskolába írassa be? A magyar iskolák tanulólétszáma a magyar lakosság számához viszonyítva rendkívül alacsony Amerikában is és Kanadában is. Míg pl. az Egyesült Államok összlakosságának kb. 5, 44%-a jár általános iskolába az előkészítő osztálytól a nyolcadik osztályig (5-13 éves kor), addig Kanadában 1965-ben a magyar származású lakosságnak (145 000) csak kb. 1, 03%-a (kb. 1493 tanuló), az Egyesült Államokban pedig 1965-ben a kb. 700 000-es létszámú magyar származású lakosságnak hozzávetőlegesen csak 0, 1%-a (kb. 650 tanuló) járt magyar iskolába.

A magyar szülők nagyobb része — úgy érzem — nincs egészen meggyőződve arról, hogy gyermekének magyar iskolába való járatása, de egyáltalán nyelvileg „magyarnak megtartása” elengedhetetlenül fontos. Nem létszükséglet, nem életforma, nem jelent előnyt, sőt gyermeknevelési szempontból szinte a lehetetlenséggel határos, sziszifuszi, kimerítő és gyakran keserűséget okozó feladat, tehát elhanyagolható.

A szülőknél az a kisebbik része, amelyik fontosnak tartja a magának és gyermekének nyelvileg magyarnak való megtartását, sokféle okból tarthatja annak.

Ha egy külföldi magyar iskola tradicionalista, vallásos, „nacionalista” vagy gyermekmegőrzői igényeket kíván kielégíteni elsősorban, akkor ahhoz tényleg nincs nagy szüksége szakmai fejlődésre, modern tankönyvekre, módszertani továbbképzésre, pedagógiai szakismeretekre, tantervekre, óravázlatokra, mai magyar irodalomra vagy mai külföldi nevelési elméletekre.

Amerikai (és talán többi külföldi) szervezeteinknek ez a legnagyobb problémája, hogy a mai modern, eleven és változó amerikai és magyarországi társadalom, tudomány, művészet, közgondolkodás és általában az élet dinamikus közvetítő szervei helyett túl gyakran egyre sajátságosabbá váló, tehát a környezet valóságától egyre távolodó, szintetikus és fiktív magyarság- és emberélményt kialakító, tanító, szolgáló és legitimizáló szervekké válhatnak. Természetesen ez a probléma nem megoldhatatlan, nem is statikus. Az utóbbi évek külföldi magyar fejleményei mutatnak olyan attitűdváltozási tendenciákat, amelyek a „szubkultúra” merevségének feloldása felé való haladást jelzik, amelyek segíteni akarnak külföldi magyaroknak abban, hogy nagyobb mértékben válhassanak elszigetelt „szubkulturálakók”-ból magyar és külföldi ismereteiket, tudásukat,

élményeiket és érzelmeiket mind saját, mind pedig származtató és jelenlegi lakóhelyük népeinek javára hasznosítani képesebb, sokoldalú emberré.

Magyar iskoláinkkal is hasonló a helyzet, Itt is elsősorban az attitűdöket kell új alapokra helyezni. Mert ha ne (vagy ne csak) tradicionalizmusból, vallásosságból, „nacionalizmusból” vagy gyermekmegőrzői célból járassuk gyermekeinket magyar iskolába, akkor miért? A külföldi magyar iskolák is szolgálnak egyszerre magyarságmegtartó és közvetítő célokat!

A magyar iskola a külföldi magyar gyermeknek a magyarságmegtartáson kívül általános emberi értékeket és képességeket is nyújthat. Az írás, olvasás, a fogalmazás, a nyelvtan, az olvasmányelemzés, az írásbeli kifejezés, az irodalom, a történelem tanulása nemcsak tartalmat, hanem technikákat, módszereket, tanulási készséget, képességet is fejleszt, gyakoroltat. Amerikai iskolákban a tanulók hasonló tanulási módszereket is, különböző tanulási módszereket is használnak. Mindkét esetben hasznát veheti a gyermek magyar iskolai tanulási módszereinek: vagy azért mert rájön, hogy „Nini, ezt ugyanúgy csináljuk ott is!”, vagy azért, mert felfedezi: „Nini, ugyanezt másképp is lehet csinálni!”, Mindkét esetben erősödhet az élmény, a tanuláskészség, az egész ismeretszerzési képesség. Ha a magyar iskolába járó tanuló két nyelvet tud, tulajdonképpen két világot ismerhet, így árnyaltabb, gazdagabb, több alternatívás, tehát végső fokon szélesebb lehetőségű, szabadabb, kreatívabb világmérete alakulhat ki.

III. A külföldi magyar gyermekek alap-, közép- és haladó fokú magyar tanításának néhány problémája

Ezek a problémák nagyon szerteágazók és eléggé különböző jellegűek.

1. Kezdjük a legnyilvánvalóbbal: a társadalom nyelve más, mint a magyar. Ezért magyar nyelvvel a gyermek a családon kívül töltött mindennapi életének csak elenyészően kis részében találkozik. A közvetlen külvilágról szerzett ismeretek és a társadalomba való beilleszkedés szinte minden területén (iskola, tömegkommunikációs eszközök, kortársak, események, játék, munka, vásárlás stb.), ami fontos, lényeges és elengedhetetlen, az más mint magyar és megfordítva; ami magyar, az nem annyira életbevágó.

2. Az otthon használt nyelv vagy nem magyar, vagy kevert. A leggondosabb szülő sem tudja elkerülni mindennapi nyelvében a más mint magyar szóhasználatát. A keverés mértéke és módja nagyban változhat. Vagy integrálódik a két nyelv (Holnap induljunk korán a *bicsre*, mert tudod, hogy a *hájvén*, különösen ott a *sapping szentereknel* mindig milyen *treffik dzsem* van a vikendeken.); vagy vannak témák, amelyeket magyarul, s más témák, amelyeket más nyelven beszél meg az ember. A gyermek mindennapos iskolai

élményeit például általában a mindennapos iskola nyelvén, tehát nem magyarul beszéli meg a család. Vagy azt is keveri (Van *homvörköd szpellingből?* Mit tanultatok ma *giágrafiból?*). Tipikus, hogy a külvilág fontos témáit a külvilág fontos nyelvén beszéli meg a család, s úgy lassan-lassan a magyar tényleg csak egy tizedrangú „konyhanyelvvé” válik.

3. A magyar iskolák ideje szűkös. Hétfévi iskola esetében általában minden szombaton 9-1-ig az iskolaév alatt. Ez egy évben kb. 120 órát jelent. Ez az óraszám természetesen korántsem elég ahhoz, hogy egymagában gazdag és alapos magyar tudást adjon.

4. Házi feladatok kiadásakor a tanító ismét csak minimális időre számíthat, s a szülő segítsége nélkül sem minőségét, sem elvégzését nem tudja biztosítani. Mennél idősebb a gyermek, annál elfoglaltabb, annál kevésbé van ideje (s kedve is) két szombat között magyar feladatokkal foglalkozni otthon.

5. Az életkor és a magyar nyelvhasználati készség nem áll mindig arányban a külföldi magyar gyermekeknel. Ezért a magyar iskolák osztályainak legnagyobb része korra és nyelvtudásra nézve erősen heterogén.

6. Az elérhető tankönyvek nem külföldi magyar iskoláknak íródtak, vagy nem a helyzetet ismerő gyakorló pedagógusok szakértelme segítségével készültek, tehát nem veszik figyelembe a speciális problémákat és adottságokat.

7. A magyar iskolába járás nem kötelező. Ha a gyermek akar járni, jár. Ha nem akar, a család „autoritariánus” vagy „demokratikus” berendezkedésétől s a gyermek korától függ, hogy kívánságát mennyiben veszik figyelembe. Ez gyakori hiányzást, néha kimaradást eredményez, amikor a többi probléma vagy valami más elkedvetleníti a gyermeket.

8. A tanerők szakképzettségétől sok függ. A szakképzett tanerők aránya az amerikai magyar iskolákban nem magas, és noha más életterületeken kiváló specialista lehet valaki, az ábécé tanításához, s verselemzéshez, a fogalmazástanításhoz, az olvasmánytárgyaláshoz stb. a jóindulat mellett a szakértelem is elengedhetetlen.

IV. Javaslatok a külföldi tennivalókra

Mit tehetnének külföldi magyar iskoláink és nevelőink a magyar iskolák számának, látogatottságának, szakmai szintjének emeléséért? Két területen lenne szerintem sürgős tennivaló: pedagógiai és szervezési területen: Pedagógiai szempontból szükséges lenne kidolgozni a heti egyszeri írás-, olvasás-, fogalmazás-, irodalom-, történelem- és beszédtanítás módszerét a jelenleg működő külföldi magyar iskolák tapasztalatai alapján. Ennek eredményeképpen és ezzel kapcsolatban össze kellene állítani egy vezérfonalat

külföldi magyar iskolák részére, amely segítségül és útmutatóul szolgálhatna a különböző iskolák szervezőinek és tanítóinak. Ennek a vezérfonalnak részletesen kellene taglalnia a magyar iskolák munkájával kapcsolatos problémákat, a tantárgyakat, a tananyagot, a tankönyveket, a kevés óraszám lehetőségeit, a tanulók életkori, fejlettségi, nyelvkészségi sajátosságait. Modelltanmeneteket és -órávázlatokat kellene kidolgozni, és a meglévő és megszerezhető tankönyvekről kritikai ismertetést kellene adni. A magyar iskolák és a magyar közösségek viszonyáról, az anyagi feltételek megteremtéséről, a helyiségek biztosításáról és az adminisztráció problémáiról is tartalmazhatna e vezérfonal adatokat. Mindezt a jelenleg működő magyar iskolák közösen dolgozhatnak ki gyakorlati tapasztalataik alapján. Szervezési szempontból véleményem szerint szükséges lenne az amerikai és a magyarországi iskolákkal és nevelőkkel való kapcsolatok felvétele. A külföldi magyar iskolák tanítóinak külföldi és magyarországi iskolákat kellene látogatniuk. Részt kellene venniük tanítási órákon, tapasztalataikat ki kellene cserélni az ottani tanítókkal; rendszeresen kellene nekik szakirodalmat olvasni, tankönyveket rendelni és kiértékelni. Természetesen egymással is eleven szakmai kapcsolatot kellene létesíteniük a külföldi magyar iskoláknak tanítói konferenciákon, folyóiratokon, rendszeres iskolalátogatásokon keresztül, elősegítve ezzel önmaguk és egymás folyamatos és felelősségteljes szakmai továbbképését.

V. Javaslatok a magyarországi tennivalókra

S mit tehetnének Magyarországon azok, akiknek számára a külföldi magyar tanítás fontos, lényeges, felelősséget jelentő kérdés? Szerintem egy állandó jellegű csoportot vagy szervezet kellene létrehozni írókból, pedagógusokból, nyelvészekből, tankönyvszerkesztőkből és másokból, amely csoport folyamatos, rendszeres munkával elkezdhetné támogatni a külföldi magyar iskolákat mindabban, amire azoknak szükségük van (például a fentebb felsoroltak véghezvitelében), és mindabban, amire lehetőség kínálkozik (Váci Mihály is felsorol cikkében néhány kitűnő gyakorlati javaslatot). Konkrét lépések lehetnének még ezen kívül például a következők:

1. Küldessenek ingyenes mutatványszámokat ifjúsági könyvekből (pl. a Móra és a Tankönyvkiadó kiadványaiból) minden külföldi magyar iskolának. Később ériék el, hogy ezek az iskolák kedvezményes áron vásárolhassanak ifjúsági könyveket, tankönyveket és folyóiratokat.

2. Fedezzék külföldi magyar tanítók rendszeres magyarországi iskolalátogatását.

3. Indítsanak testvériskola-mozgalmat, amelynek keretén belül egy-egy magyarországi iskola kapcsolatot keresne, teremene és tartana fenn egy-egy külföldi magyar iskolával. Diáklevelezés, pedagógus tapasztalatcsere, könyvküldési akció, látogatásra való kölcsönös meghívás születhetne ebből.

4. Szervezzenek minden nyárra két egyhónapos iskolatábort (pl. Balatonszabadiban), ahol a nyaralás mellett korcsoportok és nyelvkészség szerint magyar írást, olvasást, fogalmazást, irodalmat és éneket tanulhatnak külföldi magyar gyermekek. (A gyakorlati lebonyolítást egész egyszerűen a külföldi utazási irodákon keresztül lehetne megoldani.)

Ezzel párhuzamosan továbbképző szakmai tanfolyamokat is szervezhetnének (esetleg ugyanezekben a táborokban) külföldi magyar tanítóknak.

5. Létesítsenek ösztöndíjakat külföldi magyar iskolák tanulói számára egy-egy éves vagy egy-egy nyári magyarországi iskolában vagy iskolatáborban töltendő tanulmányútra.

6. De mindenekelőtt és legelsősorban: állítsanak-állíttassanak össze tananyagprogramokat, melyekhez a helyzetismeret megszerzését, a tényanyaggyűjtést, a szükségletek és kívánalmak felmérését egy 2-3 tagú szakbizottság egyéves, külföldi magyar iskolákat látogató körútja biztosíthatná. Egy hat fokozatból álló tankönyv-munkafüzet-lemez-film program nagymértékben hozzájárulhatna a legtöbb külföldi magyar iskola legégetőbb problémáinak megoldásához.

VI. A külföldi magyar iskolai tananyagprogramok összeállításának szempontjai

1. Körülbelül hat tankönyv-munkafüzet-lemez-film program összeállítására van szükség, amely az alap-, közép- és haladó fokú magyar oktatás anyagát képezheti (fokként két-két program).

2. A programok részletezése — A tankönyvek, munkafüzetek, lemezek, filmek egymással párhuzamosak, koordináltak, egymás anyagát illusztrálják, gyakoroltatják, erősítik, kiegészítik.

3. Az oktatási órák száma. — Hétvégi iskolákban rendszerint évi 30 napon át napi kb. 2-3 óra írás, olvasás, fogalmazás, nyelvtan, olvasmánytárgyalás, beszélgetés vagy egyéb „magyar nyelv és irodalom” tantárgy körével foglalkozó óra,

4. A házi feladatokra szánható idő. — Rendszerint a tanuló korának (s ezért egyéb irányú lekötöttségének) növekedésével csökken. Elérhető maximum; minden nap 10-15 perc. Reális átlag: egyszer-kétszer egy héten

15-20 perc. Ezt az időt nagymértékben meghosszabbíthatják az érdekes munkafüzetek, de főleg a lemezek és a filmek.

5. Hasonlóság-különbség a magyar és a másik nyelv között. — Az alapfokon például jól bevált gyakorlat a magyar ábécét a másik nyelvtől való különbözőségeire építve tanítani. (Rendszerint a másik ábécét már ismerő, hétéves gyermekekről van szó.)

6. Hasonlóság-különbség a magyar és a mindennapi iskolai nem magyar tankönyvek, munkafüzetek, lemezek között. — Az elrendezés, a beosztás, a módszer, a tipográfia, az élményanyag lehet hasonló; ez elősegíti azt, hogy az egyik tanulás erősítse a másikat, és csökkentheti az „idegenségérzést” a tanulóban.

7. A kornak megfelelő tartalom és stílus, de a képességnek megfelelő nehézség. — Ez a legnagyobb probléma a meglévő anyaggal; technikailag könnyű, rövid mondatos, egyszerűbb szókincsű, rövidebb anyag szinte kizárólag olyan könyvekben szerepel, melyekben az anyag tartalma, élményvilága, érdeklődési köre a kisebb korú gyermekének megfelelő. Így aztán a 10-14 éves, de a magyart csak alap- vagy középfokon bíró nagyobb tanulók a szöveg egyszerűsége kedvéért kénytelenek 6-7 éveseknek írt könyvekből (ahogy ők panaszoznak: „bébi dolgokat”) olvasni-tanulni, s ez nagymértékben csökkenti kedvüket a tanuláshoz. Ennek a problémának megoldására az alap-, közép- és haladó fokokon tanuló „túlkoros” gyermekek számára egy-egy olyan tankönyv-munkafüzet-lemez program szükséges, amelyben a tartalom már „nagyos”, de a szöveg egyszerű és természetesen fokról fokra nehezebb. (Például: alapfok: kb. 10-12 éves élményvilág; középfok kb. 12-14 éves élményvilág; haladó fok: kb. 14-16 éves élményvilág.)

Ezeket a programokat használhatnák azok a tanulók is, akik a magyart mint külföldi középiskolájuk egyik tantárgyát tanulják.

8. Modernség. — 1970-et írunk, egyre többen élünk modern; urbánus, iparilag fejlett, komplex társadalmakban. A tankönyvek, munkafüzetek, hanglemezek, filmek élményanyagának a gyermek életéhez, a mai gyermek itteni vagy ottani életéhez kell kapcsolódnia ahhoz, hogy tanulását a gyermek ne érezze kényszerűnek, irrelevánsnak. Ez különösen 6-10 éves korban fontos. Amerikai városi gyermeknek például a magyar gyermekirodalomban oly gazdag és bőséges földművelő életformaanyag: etnográfia. Ez későbbi anyag lehet (10 éven felül). Előbb meg kell tanuljon írni-olvasni; s ezt nagyobb kedvvel és sikerrel teszi meg akkor, ha tananyagának mindennapi életéhez is köze van.

9. Motiváció. — Külföldi gyermeknek a magyartanulás részben önkéntes folyamat, mennél idősebb, annál kevésbé kötelező. Sem a családon vagy a közvetlen magyar környezetén kívüli társadalom, sem törvény nem teszi

természetessé, magától értetődővé vagy kötelezővé számára a magyartanulást, sőt mindennapos iskolatársai néha még értésére is adhatják, hogy „etnikussága” nem különösebb erény, s így a magyar nyelv elhagyása számára néha a társadalom, a korcsoport által való feltétlen és teljes elfogadás reményét jelentheti. Ha a magyar tananyag ráadásul nem is érdekes, akkor az áldozat nem is tűnik áldozatnak, sőt... A gyermek magyar tankönyveinek, munkafüzetekének, lemezeinek, filmjeinek ezért többszörösen, motiválólólag kell hatni, hogy fel tudják venni a gyermek érdeklődéséért folytatott versenyt a másik nyelvanyag túlnyomó mennyiségével és sokoldalúságával. Legyenek a tananyagprogramok csábító, élvezetes, ösztönös, kihívó, kellemes, sikerélményt nyújtó, ideológiai elkötelezettségektől mentes, sokat elváró, de szinte játszva tanító, nem lefelé kioktató, hanem egyenrangúhoz szóló, sokoldalú, gazdag, de nem csalódást okozóan nehéz; izléses, művészi, színes feladat-játékai a gyermeknek, akkor szívesen és magától és kényszerítés nélkül fogja használni, szeretni őket.

10. Forgalmazás. — A 6-9 tankönyv-munkafüzet-hanglemez-film programot külföldi magyar könyvesboltokon keresztül (de közvetlenül a Kultúrán keresztül is) kellene forgalomba hozni nagyon olcsó áron.

Lőrincze Lajos

Nyelvművelés, nyelvvédelem

Kitűzött témánkról, a nyelvművelés, nyelvvédelem kérdéseiről nem általánosságban akarok beszélni. De nem akarok beszámolni a mai magyar nyelvművelő munka helyzetéről, módszeréről sem. Feladatunk az, hogy megvizsgáljuk, milyen lehetőségei vannak a nyelvművelésnek, a nyelvvédelemnek, másként szólva az anyanyelv megtartásának, ápolásának az emigrációban; mit tehetnek ennek érdekében ennek a konferenciának külföldi és itthoni résztvevői. Mielőtt azonban a helyzetfelmérésbe, feladataink összegezésébe, a teendők felosztásába kezdenék, valamit előre kell bocsátanom.

A nyelvművelés fogalma, tartalma, feladata, módja nem örök és változatlan, hanem időnek és térnek függvénye. Más volt a nyelvművelés alapkérdése ezelőtt száz vagy százötven évvel, mint ma, de ugyanúgy különbség van korunkban is a különböző államok, országok (társadalmak) nyelvszemlélete, nyelvművelése között az illető nép, társadalom történeti kialakulása vagy sajátos helyzete szerint. A múlt század első felében például a magyar nyelvművelés a nyelvújítással volt egyenlő. A nagy kérdés a